

19. Проблемы общей теории права и государства / Под общ. ред. В.С. Нерсесянца. – М.: Норма, 2006. – 832 с.
20. Туманов В.А. О правовом нигилизме // Сов. гос. и право. – 1989. – № 10. – С. 20-27.
21. Шепелев А.Н. Проблемы изменения правового сознания в современном российском обществе // Правовая политика и правовая жизнь. – 2003. – № 4. – С. 139-143.

УДК 344:356.35

П.П. Богуцький

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ІНСТИТУТІВ ПРАВА ВІЙСЬКОВОЇ БЕЗПЕКИ Й ОБОРОНИ

Функціональні ознаки нормативних приписів військового права, запрограмована у них мета правового регулювання відтіняють сутнісні характеристики правових норм, групуючи їх у певні системні комплекси – інститути. Для інституту права (правового інституту) характерним є однорідність фактичного змісту, юридична єдність норм і законодавча відокремленість у межах певної галузі, а також у міжгалузевому просторі [1, с. 87].

В основі поділу права на інститути – правовий режим регулювання, який пронизує наскрізь правову матерію, конкретизуючи правові системні комплекси від галузі до правової норми.

Інститути військового права зосереджують у собі головні ознаки загального для військового права правового режиму регулювання та демонструють особливості, котрі визначають їхню специфіку.

Право військової безпеки й оборони в системі правового забезпечення Воєнної організації держави є чи не найважливішим системним утворенням, однак наразі найменш епістемологічно опрацьованим. Окремі питання правового регулювання у сфері військової безпеки й оборони досліджували Б.П. Андресюк, В.П. Горбулін, А.С. Гриценко, О.Г. Данільян, О.П. Дзьобань, М.І. Панов, В.В. Ліпкан, Е.М. Лісцин, В.І. Мунтіян, Н.Р. Нижник. Проте вітчизняні науковці не вийшли у своїх пошуках на рівень теоретико-правових та галузевих військово-правових розробок, що негативно позначилося на ефективності вивчення цієї проблеми в цілому.

Слід мати на увазі, що право військової безпеки й оборони знаходить свої витoki у конституційних положеннях стосовно оборони держави та з огляду на концептуальні засади національної безпеки [2, с. 5-18] окремі його інститути можуть розглядатися як міжгалузеві.

Варто звернутися до правового змісту національної безпеки, і ми виявимо, що право військової безпеки й оборони займає особливе, однак відокремлене місце серед інших чинників, котрі забезпечують національну безпеку суспільства. Це зрозуміло, позаяк питання військового будівництва, діяльності військових формувань, Воєнної організації держави, організації оборони та управління військами є настільки специфічними, що унеможлиблює безпосередню участь у вирі-

шенні цих питань нефахівців, громадських спільнот, відносячи їх до компетенції відповідних державних органів та спеціально визначених відомств. У цьому сенсі контроль за діяльністю Воєнної організації, у тому числі – цивільний контроль, без сумніву сприяє соціальному доступу до її функціонування, однак не дає підстав для ствердження про зворотне.

Чимало спеціально-юридичних питань виникає під час бойового застосування військ. Право війни, або ж оперативне право, ґрунтуючись на вимогах міжнародного гуманітарного права, містить особливі норми підготовки та проведення бойових операцій, у тому числі – щодо використання бойової техніки та особового складу військовослужбовців. Не випадково в літературі висловлено думку з посиланням на досвід Збройних Сил США під час бойових операцій на території Іраку про обов'язкове залучення юридичних служб до розробки, проведення бойових операцій, а тому запропоновано виокремити як підгалузь військового права оперативне право, яке регламентує правове забезпечення військ (сил) в умовах збройного протистояння [3, с. 200-201].

Без будь-якого сумніву інститути права військової безпеки й оборони не можуть не ґрунтуватися на положеннях Воєнної доктрини держави, а отже, напряму залежать від закладених у доктрині принципів будівництва, застосування Збройних Сил держави, інших військових формувань.

Правова невизначеність кінцевих питань щодо належності України до військово-політичних блоків негативно позначається на якісних показниках реформування Збройних Сил та на термінах виконання відповідної програми, викладеної у Стратегічному оборонному бюлетені України на період до 2015 року [4, с. 819]. У даному разі має йтися навіть не про виконання конституційних положень щодо позаблокового статусу України (ст.ст. 17, 18 Конституції України), про членство в Європейському Союзі та НАТО за умов збереження добросусідських відносин і стратегічного партнерства з Російською Федерацією, іншими країнами Співдружності Незалежних Держав (ст. 8 Закону України «Про основи національної безпеки України») [5], що є питаннями політико-правового характеру, але, насамперед, – про досягнення певних стандартів Збройних Сил, їх технічного оснащення, людського потенціалу. З огляду на це організація Збройних Сил, функціонування військових частин та установ, підготовка до військової служби громадян та виконання ними військового обов'язку перебувають у сфері діяльності військових фахівців зі специфікою військово-правового регулювання.

Вирішення комплексу питань відмобілізування сил та ресурсів держави є складовою забезпечення військової безпеки, а отже – національної безпеки, однак лише урегулювання порядку дій проведення мобілізації військовими спеціалістами та за їх безпосередньої участі може реально вплинути на ефективне вирішення цієї складної проблеми. Правовий інститут мобілізації та мобілізаційної підготовки, акумулюючи у своєму змісті відповідні правові норми, здійснює організаційно-правовий вплив на всі механізми, задіяні в зазначених процесах мобілізації, а також на відносини публічного характеру, які при цьому виникають.

Іншою, однак не менш характерною, є ситуація довкола вирішення правових питань бойової підготовки військовослужбовців у складі підрозділів та військових частин із застосуванням військової техніки, озброєння, задіянням літальних апаратів, ракетних комплексів тощо. В усіх на пам'яті трагічні події, які трапилися в Збройних Силах України через порушення в експлуатації військової техніки та використання зброї. Йдеться не стільки про використання людиною об'єктів з підвищеною небезпекою, скільки про суворе дотримання правил такої експлуатації, проведення правової експертизи щодо можливості взагалі застосувати під час навчань військову техніку, озброєння тощо. Правовий інститут бойової підготовки та застосування військ є тією основою, яка шляхом правового регулювання, дії всіх механізмів нормативно-ціннісної системи унеможлиблює довільне поводження з елементами підвищеної небезпеки, якими є військова техніка, озброєння, з одночасним вирішенням питань зміцнення бойової готовності військових частин задля забезпечення військової безпеки держави.

Окремі автори [6, с. 9-11] визначають адміністративно-правову природу національної безпеки та зосереджують усі аспекти цього складного феномена в єдину сферу правового регулювання, внаслідок чого розвивається не лише об'єкт правового впливу, але й правовий режим регулювання. У такий спосіб не можливо конкретизувати як механізми забезпечення національної безпеки, так і галузеву належність правового регулювання відносин цієї сфери, які безперечно є предметом публічного права та ґрунтуються на конституційних засадах державного устрою. Натомість, військове право через власний правовий режим здійснює правове регулювання виключно в напрямі захисту суспільства, держави від зовнішніх загроз суверенітету та цілісності державного утворення, що є однією із складових національної безпеки.

Будь-який інститут військового права у своєму функціонуванні служить досягненню загальної мети – захисту держави, суверенітету, територіальної цілісності, недоторканості та водночас забезпечує вирішення більш конкретних завдань на шляху досягнення цієї загальної мети. Натомість, мета військово-правового регулювання найбільш рельєфно виявляється в інститутах права військової безпеки й оборони.

У своєму поєднанні інститути права військової безпеки й оборони утворюють стійкий нормативно-правовий, системний комплекс, котрий необхідно розглядати як підгалузь військового права. Систему цієї підгалузі права складають інститути: 1) оборони держави; 2) бойової готовності та застосування військ (оперативне право); 3) право мобілізації та мобілізаційної готовності; 4) право спеціальних, бойових служб.

Інститути права військової безпеки й оборони, маючи спеціальний внутрішньогалузевий правовий режим регулювання, містять чисельно менші утворення – субінститути. Зокрема, до інституту бойової готовності та застосування військ належать субінститути: 1) бойового чергування; 2) бойової підготовки і навчання; 3) бойового застосування військ.

Таким чином, право військової безпеки й оборони можна визначити як підгалузь військового права, яка утворює нормативну систему регулювання публіч-

них відносин, пов'язаних з діяльністю Збройних Сил України, інших військових формувань щодо забезпечення військової безпеки держави.

Література

1. Оборотов Ю.М. Теорія держави і права (прагматичний курс). – О.: Юрид. літ., 2005.
2. Правові основи військового будівництва та військово-цивільних відносин: Зб. законодавчих актів з питань національної безпеки і оборони / Ред. рада: Г.К. Крючков (гол.), Б.П. Андрусюк, В.П. Горбулін та ін. – К.: Парламентське вид-во, 2005.
3. Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.
4. Данільян О.Г., Дзьобань О.П., Панов М.І. Національна безпека України: структура та напрями реалізації: Навч. посіб. – Х.: Фоліо, 2002.
5. Фатеев К.В. Оперативное право и военные проблемы права безопасности как направления дальнейших исследований комплексной отрасли военного права // Военное право в XXI веке (Рос. военно-правовой сб.). – М.: За права военнослужащих, 2007. – № 9. – (Сер.: Право в Вооруженных Силах).
6. Ліпкан В. Адміністративно-правова природа національної безпеки // Право України. – 2007. – № 3.

УДК 340.132

Д.В. Левченко

ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ЗАКОННИЙ ІНТЕРЕС

Зростання багатоманітності відносин та зв'язків між соціальними суб'єктами в сучасну епоху розширює категоріальний апарат теоретичної і практичної юриспруденції. Оскільки категорія «суб'єктивне право» не завжди забезпечує задоволення реальних потреб суб'єктів права [1, с. 7], дедалі більш важливого значення в правовому житті сучасної України набувають законні інтереси.

Об'єктивно статус законних інтересів різко зростає у зв'язку з розширенням дії принципу «дозволене все, що не заборонено законом». Необхідність дослідження законних інтересів впливає також з того, що це поняття активно використовується в міжнародно-правових документах, конституціях ряду країн, внутрішньому законодавстві [2]. Правова взаємодія України з іншими правовими системами спонукає до надання належного статусу категорії «законний інтерес» як у теоретичній, так і у практичній вітчизняній юриспруденції.

І хоча законний інтерес часто використовується в різних нормативно-правових актах, український законодавець так і не визначив чітко це поняття. Не роблять цього й вчені-юристи, які коментують законодавчі акти України. Більше того, українські правники допоки-що приділяють дуже мало уваги проблематиці, що пов'язана із законним інтересом, про що красномовно свідчить відсутність монографічних її досліджень. Разом з тим російські фахівці М.В. Вітрук, Р.Є. Гукасян, А.Г. Здравомислов, Є.К. Киржанов, Є.А. Лукашева, А.В. Малько, Н.І. Матузов, В.В. Субочев, Н.А. Шейкенов та ін. створили значну літературу, яка присвячена різним аспектам теорії і практики законних інтересів у праві. Дедалі більш широке